

Krzysztof Zajdel

Uniwersytet Zielonogórski

Etyczne aspekty nauczania religii i etyki

Ethical aspects of the teaching of religion and ethics

Słowa kluczowe

etyka, religia, nauczanie etyki i religii w szkole, dylematy

Streszczenie

Artykuł opisuje dylematy dotyczące nauczania etyki i religii w szkole. Większość dyrektorów placówek deklaruje się jako osoby wierzące i praktykujące. Nauka religii to przedłużenie nauki kościelnej, zamiast nauki o religii. Kwestie etyczne u obu grup nauczycieli, to znaczy: katechetów i etyków, różnią się znacznie, co wykazały moje badania, stąd konieczność dyskusji, jaki kształt ma przyjąć nauczanie tych dwóch przedmiotów w szkole i jakie to niesie wyzwania.

Keywords

ethics, religion, the teaching of ethics and religion in schools, dilemmas

Abstract

This article describes the dilemma regarding the teaching of ethics and religion in schools. Most of the directors declare themselves to be believers and practitioners. Religious education is an extension of the teaching of the Church rather than learning about religion. The ethical issues covered by both groups of teachers, namely: catechists and ethicists vary considerably, as shown by my research. There is hence the need to discuss what one may accept in the teaching of these two subjects in school and what challenges it brings.

Kwestia edukacji w placówkach szkolnych ma swoje osadzenie zarówno w postaci wymagań (podstawa programowa), przepisów prawa oświatowego w ujęciu szerokim, jak i wąskich doprecyzowanych sposobów postępowania zawartych w metodykach nauczania poszczególnych przedmiotów. Obszar metodyk jest elementem istotnym, przekazywanym potencjalnym nauczycielom w trakcie studiów, kontrolowanym w okresie stażowym, jest też oceniany podczas hospitacji. Nauczyciel, pisząc konspekt (scenariusz) zajęć, musi uwzględnić szczegółowe aspekty metodyczne danego przedmiotu, wiek uczniów, czas pracy, formy, treści itd. Każdy element podlega ocenie i jest ważny zarówno dla prowadzącego, jak i grupy odbiorców.

Nieco inaczej wygląda kwestia nauczania religii lub etyki w placówkach. 25 marca 2014 roku MEN znowelizowało rozporządzenie dotyczące nauki religii i etyki w ten sposób, że w §1 ustępie 2 doprecyzowano, iż oświadczenia rodziców lub pełnoletnich uczniów o chęci chodzenia na religię/etykę muszą mieć formę pisemną, a w §2 ustępie 2 skreślono wymóg, że minimalna grupa chętnych na religię/etykę w grupie międzyszkolnej musi liczyć 3 osoby. Narzucono placówkom obowiązek zbierania pisemnych deklaracji rodziców (pełnoletnich uczniów), czy chcą oni posłać dziecko na religię, na etykę, bądź na religię i etykę jednocześnie (można też nie chodzić na żaden z tych przedmiotów). Jeśli dziecko będzie chodzić i na religię, i na etykę, to na świadectwie szkoła wpisze mu lepszą ocenę z tych dwóch przedmiotów, nie ujawniając jednak, z jakiego przedmiotu jest to ocena.

Niemniej jednak praktyka w placówkach jest taka, że dyrektorzy dość często wbrew prawu utrudniają organizowanie lekcji etyki, na przykład żądając od rodziców oświadczenia, iż rezygnują z nauczania religii dla swojego dziecka, co jest niezgodne z prawem. Inną praktyką jest wyznaczanie lekcji etyki późnym popołudniem, na przykład w piątek, zbieranie „oświadczeń” na początku roku szkolnego, to jest we wrześniu, co pozwala im na nieuruchomienie zajęć z etyki z powodu braku możliwości pozyskania kadry do nauczania tego przedmiotu.

Kwestia kwalifikacji nauczycieli etyki jest uwzględniona w rozporządzeniach MEN. W klasach I-III etyki może uczyć każdy nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, a w klasach IV-VI i gimnazjach każdy nauczyciel przedmiotów humanistycznych, który miał na studiach zajęcia z filozofii. Kryteria te spełniają także absolwenci seminariów duchownych, co powoduje pewne komplikacje, gdyż częstym postępowaniem dyrektorów placówek jest zatrudnianie księdza lub katechety, a zwalnianie nauczycieli etyki, o czym kilkakrotnie donosiła prasa. Odmienne zdanie, co naturalne, na temat kwalifikacji i przygotowania

nauczycieli do nauki religii ma strona kościelna, o czym można przeczytać w poniższej wypowiedzi księdza Romana Drozda.

„ – Czy katecheci mogą uczyć innych przedmiotów?

– Ależ oni uczą innych przedmiotów, mamy przecież tzw. dwuprzedmiotowców. Istota problemu tkwi w tym, aby te przedmioty nie były sprzeczne światopoglądowo. Są również dyrektorami i wicedyrektorami szkół. Chociaż muszę wyznać, że nie zawsze to dla katechezy wychodzi na korzyść. Najczęściej ci dwuprzedmiotowcy lub dyrektorzy chętniej identyfikują się z nauczycielami świeckich przedmiotów i obowiązkami w szkole niż z katechezą. Należy jednak pamiętać, że katecheta choć jest nauczycielem i wychowawcą, to przede wszystkim jest jednak świadkiem wiary. A jego funkcja ewangelizacyjna jest zawsze pierwsza przed wszystkimi innymi”¹.

Jan Hartman, znany filozof, apelował wielokrotnie, aby nauczycielami etyki byli wyłącznie ateści. Dlaczego tak uważał? Ponieważ, zdaniem Hartmana, tylko tego rodzaju osoby nie narzucają nikomu swojego światopoglądu. Co więcej, filozof uważa, że teologów należałoby całkowicie odsunąć od nauczania tego przedmiotu jako tych, którzy swoją naukę czerpią z Objawienia².

Można oczywiście zakładać, że nauczyciel jest urzędnikiem państwowym, nie łączy przekonań religijnych ze świeckością szkoły, niemniej uważam, że to tylko nasze oczekiwania w tym zakresie, zaś rzeczywistość jest zupełnie inna. Dla potrzeb tego artykułu zapytałem 43 dyrektorów szkół, których szkoliłem na studiach podyplomowych z zarządzania oświatą w 2015 roku, o kwestię ich przekonań religijnych. Wyniki okazały się następujące.

Tabela 1. Stosunek do wiary badanych dyrektorów i wicedyrektorów (N = 36), dane procentowe

	Wierzący praktykujący	Wierzący niepraktykujący	Wierzący „inaczej”	Ateista
Badani dyrektorzy	76	16	8	0

¹ Tygodnik Niedziela, wydanie internetowe: <http://www.niedziela.pl/artukul/55059/nd/Czy-katecheta-moze-uczyc-etyki> (dostęp: styczeń 2016).

² Rozmowa z profesorem Hartmanem, *Nie dla religii w szkole*, <http://blog.2edu.pl/2012/03/nie-dla-religii-w-szkole-rozmowa-z-prof-hartmanemwywiad.html> (dostęp: styczeń 2016).

Trudno oczekiwać od osób w znacznym odsetku deklarujących wiarę, aby postępowały transparentnie, choć pewnie i tak się zdarza.

Według danych MEN z 2010 roku (do takich tylko dotarłem), w tym właśnie roku lekcje religii prowadzone były w ponad 27 tysiącach szkół. To 72% wszystkich placówek. Lekcje etyki natomiast odbywały się w 887 szkołach. Zajęć religii ani etyki nie prowadzono w 10 tysiącach szkół³.

Na stronie Towarzystwa Kultury Świeckiej im. Kotarbińskiego podawane są statystyczne dane dotyczące dynamiki wzrostu nauczania etyki w szkołach w Polsce. Jako ciekawostkę nadmienić należy, że System Informacji Oświatowej w Ministerstwie Edukacji Narodowej nie gromadzi danych dotyczących liczby uczniów uczęszczających na zajęcia z religii (różnych wyznań) i etyki. Informacji takich – jako danych wrażliwych – nie zbierał także Główny Urząd Statystyczny, opracowujący zbiory statystyki oświatowej przed wprowadzeniem Systemu Informacji Oświatowej.

Jedynymi informacjami mogącymi zilustrować wzrost zainteresowania etyką są dane dotyczące liczby szkół, w których takie zajęcia są organizowane.

W ostatnich pięciu latach wzrost ten przedstawiał się następująco (za Towarzystwem Kultury Świeckiej):

Tabela 2. Orientacyjne dane dotyczące dynamiki wzrostu zainteresowania nauczaniem etyki w placówkach w latach 2007–2011⁴

Typ szkoły	2007	2009	2011
Szkoła podstawowa	69	182	362
Gimnazjum	79	299	390
Zasadnicza szkoła zawodowa	4	39	47
Liceum ogólnokształcące	99	220	330
Liceum profilowane	6	16	17
Technikum	7	94	123

Jak wspomniałem, dane powyższe mają charakter orientacyjny – nie obejmują szkół artystycznych, liceów i techników uzupełniających oraz

³ *Religia i etyka w szkole: sondaż Polskiego Radia*, 5.09.2010: <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/260019,Religia-i-etyka-w-szkole-sondaz-Polskiego-Radia> (dostęp: grudzień 2015).

⁴ Towarzystwo Kultury Świeckiej im. Kotarbińskiego: <http://www.kulturaswiecka.pl/node/651> (dostęp: grudzień 2015).

szkół policealnych, nie przedstawiają również informacji dotyczących grup międzyszkolnych. Widać dynamikę, ale pamiętać należy, że nawet troje uczniów na lekcji etyki to już grupa, którą odnotują statystyki.

Na całym świecie obserwuje się dzisiaj wyraźne zainteresowanie zagadnieniami dotyczącymi moralności i obyczajów w wykonywaniu czynności zawodowych nie tylko przez nauczycieli religii czy etyki. Przed nauczycielami etyki, jak i pozostałymi nauczycielami uczącymi w danej placówce pojawiają się coraz liczniejsze wyzwania i dylematy etyczno-moralne, nie tylko w czasie oceniania czy wykonywania spraw związanych z szeroko rozumianą dydaktyką. Wszelkie relacje interpersonalne w szkole pomiędzy nauczycielem a uczniem czy jego rodzicem mają wymiar etyczny. To nauczyciel, podejmując wyzwania związane z nauczaniem, ingeruje siłą rzeczy (w różnej formie) w sposób istnienia innego człowieka. Reprezentuje własną hierarchę wartości moralnych i stając przed klasą, ma po przeciwnej stronie młodego człowieka, który również posiada jakiś system wartości. Oczywiście w takiej sytuacji należałoby oczekiwać z obu stron poszanowania godności drugiej osoby, szczególnie ze strony osoby dorosłej, jaką jest nauczyciel.

Pomocny w tych wzajemnych relacjach, w określeniu reguł postępowania etycznego stał się kodeks etyki zawodowej nauczyciela. Jest to zbiór zasad służących nauczycielowi i stanowiący pomoc w rozstrzygnięciu problemów etycznych jego zawodu. Nie jest to akt prawny mający swoje umiejscowienie w rozporządzeniach ministerialnych, ale dokument łączący w sobie elementy Karty Nauczyciela, Deklaracji Praw Człowieka i pewnych ogólnych przesłanek humanistycznych. Wiele placówek na swoich stronach internetowych deklaruje, że będzie respektować powyższe zasady. Jest ich aż 18 i dotyczą przede wszystkim tego, co z etycznego punktu widzenia należy się uczniowi. Można przeczytać tam odnośnie do kwestii etycznych, iż:

„Nauczyciel w swojej praktyce zawodowej staje często przed sytuacjami, w których istotne wartości i zasady etyczne pozostają ze sobą w konflikcie i nie da się ich jednocześnie w pełni zrealizować. Nauczyciel nie unika rozstrzygnięcia wynikających stąd dylematów moralnych, podejmuje decyzje, kierując się własnym rozeznaniami, a ponadto ujawnia te dylematy i inicjuje pracę swojego środowiska nad ich rozstrzygnięciem”⁵.

⁵ Kodeks etyczny nauczyciela: ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka_@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf (dostęp: styczeń 2016).

Czy nauczyciele respektują ten kodeks, zwłaszcza nauczyciele uczący religii i etyki – to już zupełnie inna sprawa. Już wiele lat temu Henryka Kwiatkowska pisała, że nauczyciel w swojej twórczej kontestacji nie zaznacza swojego miejsca. Aktywnie działa w osobistym wymiarze życia, wykazując wręcz obojętność na istotne problemy moralne współczesnego świata⁶. W tym kontekście pewnie i etyczne.

Nauczyciel religii a nauczyciel etyki

Jak już wspomniałem wcześniej, każdy nauczyciel ma jakieś wartości etyczne, które realizuje w praktyce, we wzajemnych kontaktach interpersonalnych z uczniami, gronem pedagogicznym, z rodzicami uczniów. Z drugiej strony w danej placówce mogą się spotkać przedstawiciele dwóch przedmiotów, które w swoich założeniach mają kwestie etyczne zaakcentowane, to jest nauczyciel etyki i nauczyciel religii. Jakie są oczekiwania wobec tych dwóch przedmiotów?

Nie jest tajemnicą, że religia jest preferowana w placówkach, co wynika ze statystyk, ale też z unormowania prawnego, jakim jest umowa konkordatowa z Watykanem w kwestii nauczania religii. Dopiero od niedawna na skutek ruchów oddolnych pozwolono, aby w szkołach nauczano również etyki, co ma także odniesienie w przepisach oświatowych. Można zatem postawić przewrotne pytanie: która etyka jest „lepsza”, ta reprezentowana przez czynnik kościelny, czy ta świecka? Nie ma takiego podziału oficjalnie, lecz nieoficjalnie funkcjonuje on w przestrzeni szkolnej. Ma to swoje korzenie w kwestii wiary, gdyż religia ma pogłębiać szeroko rozumianą religijność, ale mówić również o kwestiach moralnych człowieka. Niemniej nauka religii utożsamiana jest z Kościołem, zaś etyka z szeroko rozumianą filozofią, nie ma więc zaplecza instytucjonalnego.

Etyka nie jest światopoglądem czy wyznaniem, lecz osobną dyscypliną naukową, która powinna być nauczana dla niej samej i jako taka winna być dostępna dla wszystkich uczniów. Ministerstwo Edukacji ma rację, twierdząc, że etyka jest potrzebna do kształtowania młodych ludzi. Dłaczego jednak mówienie o wartościach, prawie moralnym, o tym, jak żyć w dzisiejszym świecie, ma być alternatywą jedynie dla tych osób, które rezygnują z religii?

⁶ H. Kwiatkowska, *Przemiany funkcji zawodowych nauczyciela*, w: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, red. J. Nowak, Wrocław 1991.

Skoro mamy możliwość uczenia w placówkach zarówno religii, jak i etyki, to jak wyglądają kwestie etyczne wśród nauczycieli tych przedmiotów? Czy myślą podobnie na tematy etyczne, na tematy wiary, a może ich optyka dotycząca tego zagadnienia jest odmienna?

Badania

Trudno jest wykonać rzetelne badania nauczycieli religii i etyki, gdyż tych ostatnich jest stosunkowo niewiele. Ponadto każde pytanie dotyczące kwestii etycznych u konkretnych nauczycieli religii lub etyki może być źle odebrane, gdyż w powszechnym mniemaniu każdy nauczyciel powinien postępować etycznie, zwłaszcza nauczyciel religii i etyki. Na potrzeby tego artykułu zbadałem 36 nauczycieli uczących religii w różnego typu szkołach, natomiast nauczycieli etyki udało mi się zbadać tylko 8. Są to nauczyciele z różnych szkół i różnego szczebla edukacyjnego z Wrocławia, okolic Wrocławia, województwa dolnośląskiego i zachodniopomorskiego. Nauczycieli etyki udało mi się zbadać dzięki pomocy znajomych wizytatorów i dyrektorów z zaprzyjaźnionych szkół, którzy w moim imieniu poprosili ich o opinie. Badania były anonimowe.

Tabela 3. Badana próba

	N	%
Nauczyciele religii	36	100
Nauczyciele etyki	8	100

Zapytałem również o deklarowane przekonania religijne, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Deklarowane przekonania religijne

	Wierzący praktykujący	Wierzący niepraktykujący	Wierzący „inaczej”	Ateista
Nauczyciele religii	86	12	2	0
Nauczyciele etyki	25	50	0	25

Jak można zauważyć, przekonania religijne już różnicują obie grupy, i to znacznie. Lepiej być wierzącym i praktykującym, ucząc religii, czy też mieć inne zdanie na temat wiary – ta kwestia nie powinna podlegać ocenom. Niemniej sędzę, że gdyby władze kościelne wiedziały, że nauczyciel uczący religii w jakiejś placówce jest niewierzący, to prawdopodobnie szybko straciłby posadę. Takie założenie nie wchodzi w ogóle do jakichkolwiek rozważań w przypadku siostry zakonnej lub księdza. Oni muszą być wierzący, przynajmniej tak zakłada strona kościelna. Nauczyciele etyki nie mają z kwestią wiary i praktykowania wiary problemów, gdyż w powszechnym odczuciu rodziców, jak i uczniów etyka nie naucza o religii.

Badając kwestie etyczne i religijne, oparłem się na tezach księdza Stanisława Tokarskiego, gdyż wydały mi się najbardziej odpowiednie do stawiania pytań⁷. Na potrzeby badań zmodyfikowałem te pytania, brzmiały one następująco:

Czy jako katecheta/nauczyciel etyki kierujesz się takimi twierdzeniami jak:

1. Religijność nadaje cel i sens ludzkiemu życiu, tworząc i kształtując system wartości człowieka. Treści religijne mają najważniejszy wpływ na motywację i zachowanie, kwestie etyczne są drugorzędne.
2. Religijność angażuje osobowość człowieka do poszukiwania Boga, poznawania Go i utrzymywania z Nim kontaktu, etyka niekoniecznie.
3. Religijność dojrzała jest religijnością stale rozwijającą się (ma charakter dynamiczny). Jeśli jesteśmy religijni, nie potrzebujemy etycznych wytycznych.
4. Osoba dojrzała religijnie jest osobą otwartą na Boga, posiada spójny system przekonań religijnych, akceptuje treści religijne i aktualizuje je w swoim życiu. Etyka niekoniecznie ma takie przesłanie.
5. Celem religijności jest realizacja świętości. Dokonuje się to we wspólnocie (grupie, Kościele) z innymi ludźmi religijnymi (zaangażowanymi religijnie). Kwestie etyczne nie zawsze łączą ludzi we wspólnoty⁸.

Jak wypadło zatem porównanie pomiędzy nauczycielami religii i etyki w moich niewielkich badaniach? Przecież oba przedmioty mają pewne założenia metodyczne, są umiejscowione w podstawie programowej, realizują programy. W przypadku etyki w gimnazjum podstawa programowa mówi o kształtowaniu refleksyjnej postawy wobec człowieka,

⁷ <http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=191> (dostęp: styczeń 2016).

⁸ Stanisław Tokarski, <http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=191> (dostęp: styczeń 2016).

rozpoznawaniu i hierarchizacji wartości oraz odpowiedzialności za siebie i swoje czyny, co trudno jakoś skonkretyzować. W trakcie nauczania religii dużo uwagi poświęca się etycznej postawie i temu, że wpływa ona z chrześcijańskiego światopoglądu.

Jak zatem do kwestii wiary, etycznych postaw podchodzą sami badani?

Tabela 5. Deklaracje nauczycieli religii i etyki wobec spraw wiary i kwestii etycznych, dane procentowe

Pytania	Siła deklaracji	Katecheci	Nauczyciele etyki
Religijność nadaje cel i sens ludzkiemu życiu, tworząc i kształtując system wartości człowieka. Treści religijne mają najważniejszy wpływ na motywacje i zachowanie, kwestie etyczne są drugorzędne.	Zdecydowanie się zgadzam	17	0
	Zgadzam się	75	0
	Nie mam zdania	8	0
	Nie zgadzam się	0	100
	Zdecydowanie się nie zgadzam s	0	0
Łącznie		100	
Religijność angażuje osobowość człowieka do poszukiwania Boga, poznawania Go i utrzymywania z Nim kontaktu, etyka niekoniecznie.	Zdecydowanie się zgadzam	17	0
	Zgadzam się	75	0
	Nie mam zdania	0	25
	Nie zgadzam się	8	75
	Zdecydowanie się nie zgadzam	0	0
Łącznie		100	

Religijność dojrzała jest religijnością stale rozwijającą się (ma charakter dynamiczny). Jeśli jesteśmy religijni, nie potrzebujemy etycznych wytycznych.	Zdecydowanie się zgadzam	8	0
	Zgadzam się	76	0
	Nie mam zdania	8	0
	Nie zgadzam się	8	100
	Zdecydowanie się nie zgadzam	0	0
Łącznie		100	
Osoba dojrzała religijnie jest osobą otwartą na Boga, posiada spójny system przekonań religijnych, akceptuje treści religijne i aktualizuje je w swoim życiu. Etyka niekoniecznie ma takie przesłanie.	Zdecydowanie się zgadzam	42	0
	Zgadzam się	50	0
	Nie mam zdania	0	0
	Nie zgadzam się	8	88
	Zdecydowanie się nie zgadzam	0	12
Łącznie		100	
Celem religijności jest realizacja świętości. Dokonuje się to we wspólnocie (grupie, Kościele) z innymi ludźmi religijnymi (zaangażowanymi religijnie). Kwestie etyczne nie zawsze łączą ludzi we wspólnocie.	Zdecydowanie się zgadzam	24	0
	Zgadzam się	42	0
	Nie mam zdania	17	0
	Nie zgadzam się	17	75
	Zdecydowanie się nie zgadzam	0	25
Łącznie		100	

Przyznam się, że wyniki moich badań aż tak bardzo mnie nie zaskoczyły. Na poziomie przepisów prawa oświatowego zarówno religia, jak i etyka są traktowane tak samo, co ma wydzźwięk między innymi w formie zapisu na przykład na świadectwie, gdzie jest formuła: religia/etyka. Jeśli dziecko będzie uczęszczać i na religię, i na etykę, to na świadectwie wpisze mu się lepszą ocenę z tych dwóch przedmiotów, nie ujawniając jednak, z jakiego przedmiotu jest to ocena, na przykład skreślając na druku świadectwa któreś ze słów: religia bądź etyka. Jeśli nie chodzi na żaden z tych przedmiotów, pozycja religia/etyka pozostaje niewypełniona, bez jakichkolwiek kreszek czy uwag.

Jak można się zorientować, poglądy nauczycieli etyki i religii na kwestie religijne, etyczne bardzo się różnią. Jeżeli mam określone poglądy – to moje przekonania na pewno znajdą swoje przełożenie w nauczonym przedmiocie. Co z tego może wynikać?

Jeżeli dopuścimy do takiej sytuacji, iż etyki nauczać będzie nauczyciel religii, wówczas powstanie pewien casus, polegający na tym, że niekoniecznie na zajęciach z etyki będą przekazywane treści etyczne. Nie należy się więc dziwić głosom hierarchów kościelnych (jak wspominałem wcześniej) i niektórych polityków deklarujących brak przeszkód, aby etyki uczyli księża bądź katecheci po szkołach kościelnych. Moje niewielkie badania dobitnie podkreślają, że postrzeganie kwestii religijnych, wiary jest różne w zależności od tego, jaki nauczyciel tego uczy. Poglądy tych obu grup nauczycieli są zdecydowanie odmienne.

Podsumowanie

Jak czytający zauważył, większość z badanych dyrektorów określa siebie jako wierzących i praktykujących (76%), trudno więc od nich oczekiwać, aby byli obojętni światopoglądowo na to, kogo zatrudniają w swojej szkole. Tylko oddolne ruchy rodziców i samej młodzieży powodują, że etyka z trudem przebija się jako nauczany przedmiot w wielu placówkach. Można za to przeczytać w prasie o problemach, jakie stwarzane są w związku z nauką etyki w placówkach przez dyrektorów, na co zwrócił uwagę Polsce w 2010 roku Trybunał w Strasburgu⁹. Konsekwencją jest to, że obie grupy nauczycieli różnie widzą kwestie etyczne, co mimo Kodeksu Etycznego Nauczyciela jest sporym wyzwaniem. Skoro wśród

⁹ <http://natemat.pl/73065,anty-katecheza-dlaczego-etyka-jest-gorsza-siostra-religii>.

samych nauczycieli pytania spowodowały odmienne deklaracje – to jak w tym wszystkim ma się odnaleźć uczeń? To trudne pytanie i sądzę, że mój niewielki artykuł sprowokuje dyskusję na ten temat.

Bibliografia

- Hartman J., *Nie dla religii w szkole*, <http://blog.2edu.pl/2012/03/nie-dla-religii-w-szkole-rozmowa-z-prof-hartmanemwywiad.html> (dostęp: styczeń 2016).
- Kwiatkowska H., *Przemiany funkcji zawodowych nauczyciela*, w: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, red. J. Nowak, PTP Wrocław, Zakład Narodowy Osolińskich, PAN, Wrocław 1991.
- Kodeks etyczny nauczyciela: [ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka_@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf](ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka/@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf) (dostęp: styczeń 2016).
- Religia i etyka w szkole: sondaż Polskiego Radia*, 5.09.2010: <http://www.polskie-radio.pl/5/3/Artykul/260019,Religia-i-etyka-w-szkole-sondaz-Polskiego-Radia> (dostęp: grudzień 2015).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizowania nauki religii z dnia 25.03.2015, DZ.U. z dnia 14.04.2015
- Tokarski Stanisław: <http://www.psychologia.net.pl/arttykul.php?level=191> (dostęp: styczeń 2016).
- Towarzystwo Kultury Świeckiej im. Kotarbińskiego: <http://www.kulturaswiecka.pl/node/651> (dostęp: grudzień 2015).
- Tygodnik Niedziela: <http://www.niedziela.pl/arttykul/55059/nd/Czy-katecheta-moze-uczyc-etyki> (dostęp: styczeń 2016).